

633 11

К 524 $\frac{с.в.}{и}$

76139

РЕДКОЙ КНИГЕ

K

ИНСТИТУТ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ.
DAS INSTITUT FÜR WEISSRUTHENIEN KULTUR.

Праф. А В. КЛЮЧАРОЎ і дац. В. П. ЖЫВАН.

Нэтанжэ

СПРОБА ВЫВУЧЭННЯ МЯСЦОВЫХ ПАЛЯВЫХ КУЛЬТУР.

II. Пшаніцы.

Асобны адбітак з II-га тому „Працы Навуковага Т-ва па вывучэнню Беларусі пры Беларускай Дзяржаўнай Акадэміі Сельскае Гаспадаркі“.

Prof A. W. KLUTSCHAROFF und daz. W. P. SHIWAN.

Ein Forschungsversuch der örtlichen Feldkulturen.

II. Weizen.

Б-ка Прянішнісева

Горы-Горкі, БССР.

Друкарня і Камнядрук Акадэміі.

1 9 2 7 г.

Министерство культуры

Директор Национального

Архивного центра

№ 26/90

1990 г. 27.12.

Библиотека	
Отд.	633.11.
Шифр	Р.524.68.
Инв. №	46139

Праф. А. В. КЛЮЧАРОЎ і дац. В. П. ЖЫВАН.

Спроба вывучэння мясцовых палявых культур.

II. Пшаніцы.

Гэтаю працаю мелася на ўвазе кінуць прамень сьвету на батанічны склад мясцовых пшаніц, а таксама выявіць іх некаторыя асаблівасці біялагічнага і гаспадарчага парадку.

Як ужо зазначалася ў заметцы аб аўсох, матар'ялам па вывучэнню мясцовых культур для нас было, з аднаго боку, пробы пшаніцы ў снапках, атрыманых намі амаль што з усіх акруг БССР, а таксама пробы насення, атрыманых ад хлебнай інспекцыі і высеяныя на Беларускай Дасьледчай Станцыі.

Кожны снапок быў аналізаваны на падставе азначэння батанічнага складу.

Колькасць каласкоў кожнай адмены падлічалася і такім чынам вызначаўся колькасны і якасны ўдзел кожнай адмены.

Далей у межах кожнай адмены ў залежнасці ад колькасці каласкоў выбіралася ад 3-х да 9 пшанічных каласкоў для апісання.

Плошча пад культураю пшаніцы і яе ўраджайнасць.

А К Р У Г А	Плошча засеву ў %		А К Р У Г А	Плошча засеву ў %	
	азім.	ярав.		азім.	ярав.
Бабруйская	0,76	4,75	Магілёўская	0,14	3,87
Барысаўская	0,53	3,15	Мазырская	0,54	3,30
Віцебская	0,66	2,38	Аршанская	0,70	3,45
Калінінская	0,50	4,51	Полацкая	0,92	2,09
Менская	0,85	3,65	Слуцкая	—	—

Эвалюцыя плошчы засеву пшаніцы за апошнія 40 гадоў мае пэўную тэндэнцыю к некатораму пашырэнню, што зьяўляецца ў выніку наступных даных*).

*) Р. А. Бонч-Осмоловский. Эволюция Сельского Хозяйства БССР.

Плошча пшаніцы ў %		
Гады	Азімы	Яравы
1887	0,7	1,3
1901	0,8	1,1
1908	0,8	1,0
1913	0,8	0,9
1916	0,6	0,8
1917	1,2	—
1920	0,8	1,3
1924	0,8	3,5

Даныя паказваюць таксама на падвышэнне ўраджаю пшаніцы.

А К Р У Г А	Ураджай з дзесяціны ў пуд.		А К Р У Г А	Ураджай з дзесяціны ў пуд.	
	азім.	ярав.		азім.	ярав.
Бабруйская	1905—1913	49,0 44,7	Магілёўская	1905—1913	49,1 52,6
	1923	51,6 48,9		1923	50,6 50,7
	1924	54,6 48,3		1924	46,9 52,8
Барысаўская	1905—1913	45,8 40,5	Мазырская	1905—1913	47,6 43,0
	1923	42,5 44,5		1923	54,4 50,4
	1924	44,1 46,4		1924	50,7 40,1
Віцебская	1905—1913	37,5 35,0	Аршанская	1905—1913	55,1 52,9
	1923	46,9 39,8		1923	55,4 50,1
	1924	53,5 50,5		1924	54,2 63,7
Калінінская	1905—1913	56,0 42,7	Полацкая	1905—1913	34,9 34,7
	1923	53,9 52,8		1923	27,8 36,4
	1924	52,0 51,6		1924	44,1 39,3
Менская	1905—1913	51,9 45,8	Слуцкая	1905—1913	60,6 52,3
	1923	48,3 47,2		1923	60,2 57,9
	1924	56,9 51,4		1924	62,6 49,1

Сарты пшаніцы.

З гэтага боку пшаніцы Беларусі яўляюць нам досыць забытаны малюнак Гэта залежыць перш за ўсё ад таго, што пад відам сорту культывіруюць часам шмат адмен. Ад перавагі тае ці іншай адмены змяняецца часта і назва сорту, ня кажучы ўжо аб яго прадукцыйнасці.

Па некаторых акругах БССР культывіруюць, напр., часта сорт яравой пшаніцы, пад назваю „яроўка“. Гэта белакалосая асьцістая адмена з чырвоным зерням *Tr. erythrospermum* Körn. Аднак „яроўка“ амаль што ніколі ня бывае з аднае гэтай адмены, а часцей за ўсё з 2-х, а часам і з 4-х Гэтай акалічнасці мы дадзім пацьвярджэнне пры аналізе батанічнага складу індывідуальных проб.

У сялян часта сустракаюцца сарты чырвонакалоскі (Tr. ferrugineum), гіркі (Tr. milturum), белакалоскі (Tr. erythrosperrum, Tr. lutescens)

У межах адзначаных 4 адмен размяшчаюцца амаль што ўсе сарты, якія пераважна разводзяцца ў сялян. Праўда, большасць сартоў пшаніцы, што разводзяцца цяпер сялянамі і савецкімі гаспадаркамі,носяць на сабе адбітак тых сартоў, якія былі раней у б. маёнтках.

З гэтага боку можа прадставіць пэўную цікавасць дзедка аб тым, якія сарты разводзіліся раней у гэтых гаспадарках.

Дваццаць гадоў таму назад паводле даных б. дэпартаменту земляробства ўва ўласніцкіх гасп-ах разводзіліся наступныя сарты (у % ад агульнага ліку выпадкаў):

С А Р Т Ы	%	С А Р Т Ы	%
Сандамірка	24	Чырвонакалосая (яравая)	4
Кастромка	12	Белакалосая	4
Пулаўка	18	„Пясковая“	4
Вікторыя белая	4	„Польская“	4
Франкэнштэйская	4	Генеалгічная	4
Высокалітоўская	12	Чырвонакалосая	4
Нью-дзёрсей	8	Ноэ	4

Як відаць з паданай табліцы, сарты пшаніцы б. маёнткаў вызначаліся параўнальна разнастайнасцю. Гэтая разнастайнасць бязумоўна адбілася на складзе сартоў сялянскіх і савецкіх гаспадарак Праўда, часта пад відам розных сартоў фігуруюць адны і тыя ж сарты (кастромка-пулаўка). Таксама шмат якія сарты маюць чыста мясцовыя назвы (польская, пясковая).

Дасьледчыя ўстановы Беларусі і суседнія з ёю прыўнеслі ў сартовы склад пшаніц значную разнастайнасць, бо нельга дапусціць, каб шмат якія сарты, што разводзяцца на дасьледчых станцыях, не перакінуліся ў мясцовую гаспадарку.

Туганавіцкае дасьледчае поле (Менскай губ., Навагрудзкага павету, — цяпер уваходзіць у склад Польшчы) у 1914 годзе ставіла досьледы па апрабаванню 32-х сартоў, з якіх у сэнсе ўраджайнасці вызначыліся наступныя: дывідэнд, востка струбэ, сланечная, востка белая Хрыстэнсэна, данькоўская цупкасаломавая, экстра скверхэд, высокалітоўка, чорка бастардзкая, трыумф Падоле, востка белая нямярчанская, банатка, сандамірка.

Віленская дасьледчая станцыя ў даваенны час разводзіла разам з іншымі наступныя сарты пшаніц: чырвоную арыг. steglara, асьцістую Hildebrand, мясцовую Бэлаконскую, асьцістую мясцовую і інш.

Энгэльгардаўская дасьледчая станцыя мела справу з чыстымі лініямі, выдзеленымі з кастромкі, а таксама з сартамі, здабытымі Маскоўскаю селякцыйнаю станцыяю.

Беларуская дасьледчая станцыя ставіла досьледы пераважна з наступнымі сартамі: мясцовая асьцістая белакалосая, мясцовая бязвосная, Кічнэр, Маркіз, Tr. lutescens, erythrosperrum, albidum з Саратаўскай дасьледчай станцыі і Caesium з заходня-сыбірскай дасьледчай станцыі.

Увесь гэты сартовы склад бязумоўна ўнёс разнастайнасць у мясцовыя сарты.

Батанічны склад.

З 80 снапоў—проб пшаніцы, якія былі перагледжаны і аналізаваны на долю яравых пшаніц трэба аднесці 62 і азімых—18.

Яравыя пшаніцы прадстаўлены амаль што выключна 4-ма пануючымі формамі*)—Tr. vulgare var. milturum Al. Tr. var. lutescens Al., Tr. var. erythrosperrum Körn, Tr. ferrugineum Al. Толькі ў адзіночных выпадках сустракаюцца гэтыя адмены, як Tr. var. albidum Al. і alborubrum Körn.

Азімыя пшаніцы, наадварот, прадстаўлены пераважна адменамі: Tr. v. albidum, Tr. alborubrum і толькі часткаю іншымі. Разам з гэтым з проб азім. пшаніцы Кастромкі вельмі часта вызначалася адмена. Tr. v. velutinum Schübl. Большасць пробных снапоў змяшчала ў сабе 3-4 адмены, а ў некаторых выпадках лік адмен даходзіў да 6.

Удзел адмен у асобных пробах пшаніцы было фіксавана з боку колькасці і якасці. Працэнт якаснага ўдзелу адмен выяўляўся на падставе прысутнасці ці адсутнасці данай адмены ў пробах. Колькасны ўдзел адмены ў асобных пробах вызначаўся падлікам усіх каласкоў прыбы з падлікам колькаснага ўдзелу кожнай адмены.

Трэба зазначыць, што пэўнай законнасці ў сэнсе якаснага і колькаснага ўдзелу адмен у асобных пробах устанавіць нельга ці крайне цяжка, што відаць з даданай табліцы (гл. табл. № 1), дзе мы разам з іншымі матар'яламі падаём батанічны склад пшаніц, узятых з самёх вёсак найбольш падрабязна абсьледванага Койданаўскага раёну Менскай акругі з тым, каб на падставе суцэльнага абсьледвання засеваў пшаніцы можна было выявіць пэўнае прадстаўленьне аб колькасным удзеле адмен у засевах, але і тут, апроч агульных кантурных даных, нічога больш дакладнага аб колькасным удзеле адмен устанавіць цяжка.

Табліца 1.

Акруга і месца, дзе ўзяты пробы	var. milturum		var. lutescens		var. erythrosperrum		var. ferrugineum		var. albidum		var. alborubrum		var. velutinum		Увага
	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0		
Менская акруга	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Савец. гасп. Каралева	—	—	2	3,3	39	63,9	20	328	—	—	—	—	—	—	
„	—	—	1	2,8	21	58,3	14	38,9	—	—	—	—	—	—	
„	—	—	1	2,9	21	61,8	12	35,3	—	—	—	—	—	—	
Чэрвенскі р. № 4044	6	2,5	5	20,8	6	25	7	292	—	—	—	—	—	—	
„	7	9,9	35	49,3	10	14	19	26,8	—	—	—	—	—	—	
„	—	—	—	—	—	—	—	—	34	65,4	18	34,6	—	—	пш. азіме
Шацкі раён в. Сітнае Кайданаўскі раён	—	7,5	—	—	160	55,9	126	44,1	—	—	—	—	—	—	
в. Станькава	17	0,9	10	4	98	43,4	101	44,7	—	—	—	—	—	—	
в. Леднікі	5	18,1	19	3,4	502	89	38	6,7	—	—	—	—	—	—	
в. Макаўчыцы	57	11,8	65	20,7	67	21,3	125	39,9	—	—	—	—	—	—	
„	54	11,8	59	12,9	206	45,1	138	30,2	—	—	—	—	—	—	

*) К. А. Фляксбэргэр. Определитель настоящих хлебов.

Акруга і месца, дзе ўзяты пробы	var. milturum		var. lutescens		var. erythro-spermum		var. ferrugi-neum		var. albidum		var. alborub-rum		var. velutinum		Увага
	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	
	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	
в. Макаўчыцы	35	8,1	75	17,3	193	44,6	130	30							
в. Дзягільна	—	—	—	—	378	71,8	146	28,2							
”	5	0,8	6	1,0	402	65,8	198	32,4							
Бабруйская акруга	—	—	7	23,3	—	—	23	76,7							
№ 40	—	—	14	25,9	23	42,6	17	31,5							
№ 6	2	3,1	18	27,7	31	47,7	14	21,5							
Мазырская акруга	—	—	73	100	—	—	—	—							
”	14	32,6	26	60,5	—	—	—	—	3	6,9					
”	—	—	23	65,7	6	17,15	6	17,15							
Аршанская акруга	—	—	—	—	—	—	—	—							
Коханаўскі раён	16	37,1	27	62,9	—	—	—	—							
м. Смальяны	46	73	—	—	—	—	—	—	—	—	17	27			пш. азім
”	34	77,3	—	—	—	—	4	9,1	—	—	6	19,6			” ярав.
в. Салюк	17	27,4	22	35,5	17	27,4	6	9,7	—	—	—	—			” ”
Віцебская акр. Дубены	—	—	4	8,9	—	—	—	—	41	91,1	—	—			” азім.
”	14	32,6	18	41,9	11	25,5	—	—	—	—	—	—			

З табліцы відаць толькі, што ў БССР, асабліва ў заходняй яе частцы, найбольш пашыраны адмены erythro-spermum і ferrugineum, ува ўсходніх жа акругах у найбольшай колькасці прадстаўлены адмены: milturum і lutescens. Аднак, як мы паміналі і раней, пэўных арэалаў пашырэння кожнай адмены па акруга, а тым больш у межах акругі вызначыць не ўдаецца.

Абсьледваньне сялянскіх засеваў вакольных вёсак паказала што Койданаўскі раён у гэтым сэнсе адбівае агульны малюнак заходніх акруг БССР: асыцістыя адмены тут прадстаўлены найбольш.

Сыстэматызуючы даныя па пашырэнню асобных адмен па акругах мы маем наступную табліцу.

Табліца 2. (яравыя і азімыя пшаніцы).

НАЗВА АДМЕН	Менская		Бабруйская		Барысаўск.		Аршанская		Слуцкая		Мазырская		Віцебская		Калінінск.	
	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць
	I. Я р а в ы я п ш а н і ц ы .															
Triticum vul. var. lutescens	18	65	31	72	13	90	31	88	20	66	67	90	34	76	46	84
Erythro-spermum	49	90	9	33	35	90	13	62	42	80	7	60	26	74	17	76
Milturum	7	60	35	42	18	90	42	90	8	66	13	35	28	85	18	90
Ferrugineum	26	90	25	53	34	90	14	75	30	90	13	35	22	80	19	87
Albidum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alborubrum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Velutinum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

НАЗВА АДМЕН	Менская		Бабруйская		Барысаўск.		Аршанская		Слуцкая		Мазырская		Віцебская		Калінінская	
	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць	Кольк.	Якасьць
	II. А з і м ы я п ш а н і ц ы .															
Lutescens	—	—	—	—	—	—	—	8	23	20	17	8	15	21	40	—
Erythro-spermum	7	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Milturum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ferrugineum	8	60	—	—	—	—	—	12	28	8	15	21	40	18	60	—
Albidum	64	90	—	—	—	—	—	64	85	56	90	45	70	60	70	—
Alborubrum	21	80	—	—	—	—	—	12	26	10	40	22	25	—	—	—
Velutinum	2	—	—	—	—	—	—	4	—	6	—	—	—	—	—	—

Для большай нагляднасці падаём тут зборную табліцу пашырэння адмен па акругах.

АДМЕНЫ	Якасны ўдзел		Колькасны ўдзел	
	maximum	minimum	maximum	minimum
а) Яравыя пшаніцы:				
Lutescens	Барысаўская Мазырская	Менская Слуцкая	Мазырская Бабр., Арш.	Барысаўская Менская
Erythro-spermum	Менская Барысаўская	Бабруйская Калінінская	Менская Слуцкая	Бабруйская Аршанская
Milturum	Аршанская Барысаўская Калінінская	Мазырская Бабруйская	Аршанская Бабруйская	Менская Слуцкая
Ferrugineum	Менская Барысаўская Слуцкая	Мазырская Бабруйская	Барысаўская Слуцкая	Мазырская Аршанская
б) Азімыя пшаніцы:				
Albidum	Менская Слуцкая	Віцебская Мазырская	Менская Аршанская	Мазырская Слуцкая
Alborubrum	Менская	Мазырская	Мазырская	Аршанская

Апісаньне асобных адмен. Форма коласу*) (гл. мал. 1).

Tr. vulgare var. lutescens Al. Яравая і азімая бязвосная форма з белым коласам і чырвоным зернем. Колас адносіцца да тыпу II (europaicum—эўрапейскі сялянскі тып). Адна з самых пашыраных у ўмовах БССР форм. Асабліва ў значных разьмерах прадстаўлена ў засевах Мазырскай і Калінінскай акруг у якасьці формы яравой пшаніцы.

Tr. vulgare var. erythro-spermum Kohn. Яравая і азімая асыцістая форма з белым коласам і чырвоным зернем. Колас тыпу IV (грубы тып) і тыпу V (эўрапейскі, сялянскі тып). Адна з пашыраных форм, асабліва ў акругах Менскай і Слуцкай (яравая і азімая формы).

Tr. vulgare var. milturum Al. Яравая і азімая бязвосная форма з

*) Паводле К. А. Фляксбэргэра.

чырвоным каласком і гэткім-жа чырвоным зернем. Колас тыпу II. Пашырана ў значных колькасцях па акругах Аршанскай і Бабруйскай.

Tr. vulgare var. ferrugineum Al. Яравая і азімая асыцістая форма з чырвоным каласком і зернем. Колас тыпу V. Найбольш пашырана ў акругах Барысаўскай і Слуцкай у якасці яравой формы.

Tr. vulgare var. albidum Al. Азімая бязвосная форма з белым коласам і белым-жа зернем. Колас тыпу II. Сустрэкаецца досыць часта ў якасці азімай формы ўва ўсіх акругах БССР.

Tr. vulgare var. alborubrum Körn. Азімая бязвосная форма з чырвоным коласам і белым зернем. Колас тыпу II. Сустрэкаецца досыць рэдка, прычым ува ўсіх выпадках у якасці азімай формы.

Tr. vulgare velutinum schübl. Азімая бязвосная форма з белым апушаным коласам і белым-жа зернем. Колас тыпу II. Сустрэкаецца вельмі рэдка ў якасці дамешкі да некаторых азімых пшаніц у акругах Менскай, Аршанскай і Слуцкай.

Больш падрабязныя звесткі аб асобных адменах можна здабыць з паданай табліцы.

Табліца 3.

Характарыстыка асобных адмен пшаніц.

АДМЕНИ	Даўж. коласу	Даўж. асыцюк.	Шырын. коласу	Вага коласу	Пустых каласкоў зверху	Няплодных каласкоў знізу	Іншых каласкоў (плод.)	Усяго каласкоў у поласе	Шчыльнасць коласу	Лік зярнят у коласе	Вага насення коласу ў гр.	% вагі насен. ад агульнай вагі расьліны	Вага 1000 зярнят ў гр.	Даўжыня зерня	Шырыня зерня	Стасунак даўжыні к шырыні зерня
Tr. var. lutescens	7,1	—	5,9	0,74	0,5	1,25	10,35	12,1	1,7	22,2	0,48	35,2	21,6	6,2	2,4	2,6
„ „ milturum	6,0	—	6,6	0,76	0,4	1,6	10,5	12,5	2,1	23,7	0,57	34,6	26,3	6,1	2,5	2,4
„ „ erythro-spermum	6,4	—	5,5	0,87	0,1	1,25	10,95	12,3	1,9	24,4	0,62	34,8	25,9	5,9	2,4	2,5
„ „ ferrugineum	5,6	—	5,6	1,09	0,1	1,7	8,7	10,5	1,8	22,6	0,57	37,1	25,1	6,0	2,4	2,5
„ „ albidum	7,9	—	7,1	1,14	0,4	1,3	10,9	13,6	1,7	25,6	0,95	36,1	37,1	6,4	2,9	2,2
„ „ alborubrum	7,0	—	6,9	1,09	0,3	1,4	10,9	13,6	1,9	26,4	0,92	36,3	34,9	6,5	2,9	2,3
„ „ velutinum	7,5	—	7,1	1,15	0,4	1,6	10,75	12,75	1,7	26,1	0,86	36,1	35,1	6,4	2,8	2,3

Характарыстыка азнак коласу.

Даўжыня коласу. Як гэта відаць з паданай табліцы, вялікай розніца паміж асобных адмен няма. Азімыя формы маюць крыху даўжэйшы колас, што як пабачым далей, сведчыць аб крыху большай іх раснасыці. Трэба зазначыць, што, па даўжыні коласу кожную адмену можна-б было падзяліць на некалькі тыпаў. Так, у межах амаль што кожнай адмены вызначаюцца лініі каротка-калосыя (да 6 см.), сярэдне-калосыя (ад 6 да 8 см.) і ўрэшце доўга-калосыя (больш 8 см.). Для адмены ferrugineum паказаныя даныя ня зусім праўдзівы, бо гэтая адмена, у межах разгледжаных намі проб, мае наогул больш кароткі колас. Амплітуда хістання даўжыні коласу можа быць выяўлена наступнымі велічынямі:

- var. lutescens ад 4-х см. да 10 см.
- „ erythro-spermum „ 4 „ „ 9,5 „

- var. milturum ад 4,25 см. да 8,5 см.
- „ ferrugineum „ 3,75 „ „ 8,25 „
- „ albidum „ 5,25 „ „ 10,5 „
- „ alborubrum „ 4,75 „ „ 9,25 „
- „ velutinum „ 4,75 „ „ 10 „

Размеры коласу зьяўляюцца адно з надворных азнак адноснай вартасці сорту. Гэта тым больш праўдзівая адносна да тых проб пшаніцы, якія ўсе разам былі высеяны на даследчым участку Беларускай станцыі. Што да проб, атрыманых з розных пунктаў Беларусі, дык тут гэтак раўнаваць нельга, бо на развіццё коласу робіць уплыў шмат якіх фактараў, у тым ліку глебавыя і кліматычныя*).

Даўжыня васьці. Шырыня коласу. Восьці таксама зьяўляюцца вараўручаю азнакаю. У большасці выпадкаў прыходзілася наглядаць значна больш кароткія васьці ў адмены „erythro-spermum“ у параўнанні з „ferrugineum“.

Што да шырыні і таўшчыні коласу, дык яны мераліся ў найбольш развітай частцы коласу, прыблізна каля першай трэці коласу. Трэба адзначыць, што з гэтага боку вялікай розніцы паміж асобных адмен няма. Кідаецца ў вочы адносна развітасць коласу ў адмены „erythro-spermum“ і асабліва у форм азімай пшаніцы (albidum і alborubrum) і адносна шчуплы колас у адмены „lutescens“.

Вага коласу. Амаль што ўсюды можна ўстанавіць просты стасунак паміж размерамі коласу і яго вагаю. З гэтага боку яўна выдзяляюцца азімыя формы. Гэтыя даныя ў значнай меры падобны да даных вагі зерня коласу, якія ў азімых форм таксама больш выяўлены, чым у адмен яравой пшаніцы.

Парожніа і няплодныя каласкі. З боку сваёй прадукцыйнасці найбольшай увагі заслугоўваюць тыя адмены, у якіх найбольш плодных каласкоў. Трэба адзначыць, што падлікі ў гэтым кірунку не даюць нам падставы зрабіць рашучыя вывады і заключэнні, хоць ўсё-ж відаць, што плодных каласкоў у азімых форм больш, чым у форм пшаніцы яравой. Аднак некаторыя адмены яравой пшаніцы (erythro-spermum) таксама маюць значны лік плодных каласкоў.

Апроч агульнай колькасці плодных каласкоў, таксама цікавы даныя аб даўжыні каласкоў, бо заўважан досыць цікавы выпадак простага карэляцыі паміж даўжынёю каласка, коласу, калоскавай лускі і зерня. (Е. Баруліна). Даўжыня сярэдняга каласка, паводле нашых даных, а асобных адмен наступная: lutescens—1,4 см., milturum—1,3 см., erythro-spermum—1,4 см., ferrugineum—1,3 см., albidum—1,5 см., alborubrum—1,5 см., velutinum—1,5 см.

Гэткім чынам нібы вызначаецца простая залежнасць паміж даўжынёю коласу і каласка, чаго нельга сказаць аб даўжыні коласу і зерня.

Шчыльнасць коласу. Гэтай азнацы амаль што заўсёды надавалася і надаецца вялікае значэнне, дзеля таго што ад шчыльнасці коласу залежыць большая ці меншая сыткасць зерня ў данай адмены. Як відаць, сярод разгледжаных намі проб вялікай розніцы ў шчыльнасці коласу паміж асобных адмен няма

*) Е. Баруліна. Опыт систематического изучения расового состава в пределах одной разновидности мягкой пшеницы (Triticum vulgare var. ferrugineum Al.).

Наогул-жа трэба адзначыць, што большасьць адмен мае колас сярэдняй шчыльнасьці. З гэтага сярод кожнай адмены вызначаюцца тры тыпы шчыльнасьці коласу: пухка-калосыя формы да 1,5, сярэдне пухкія ад 1,5 да 1,9 і ўрэшце шчыльна калосыя—з большай шчыльнасьцю. У нашым выпадку да шчыльна-калосых форм можна аднесці „milturum“. Хістаньні шчыльнасьці коласу ў асобных адмен відаць з наступных лічб:

var. lutescens	ад 1,4 да 2,0
„ erythropermum	„ 1,6 „ 2,3
„ milturum	„ 1,6 „ 2,4
„ ferrugineum	„ 1,5 „ 2,0
„ albidum	„ 1,5 „ 2,0
„ alborubrum	„ 1,6 „ 2,3
„ velutinum	„ 1,5 „ 2,1

Шчыльнасьць коласу азначалася шляхам падзелу агульнай колькасці каласоў на даўжыню коласу.

Абмалот. Жадаючы праверыць, ці ёсць простая карэляцыя паміж шчыльнасьцю коласу і сыпкасцю зерня, мы абмалалі некаторыя адмены. Каласы абмалачваліся шляхам правядзеньня па іх пінцэту, які выціскаў найбольш пухка разьмешчаныя там зярняты. Ад кожнай адмены было абмалочана па 10 каласоў. Колькасць выпаўшых з калоссяў зярнят была выражана ў % ад агульнай колькасці зярнят коласу.

У выніку мы маем наступную табліцу абмалоту:

А Д М Е Н Ы	% высыпных зярнят	Шчыльнасьць коласу	Стасунак даўжыні да шырыні зерня
Lutescens	23 %	1,7	2,6
Erythropermum	19 „	1,9	2,5
Milturum	16 „	2,1	2,4
Ferrugineum	23 „	1,8	2,5
Albidum	12,8 „	1,7	2,2
Alborubrum	17,5 „	1,8	2,3
Velutinum	16,8 „	1,7	2,3

Гэткім чынам, калі не ўва ўсіх адмен, дык прынамсі ў большасьці можна наглядзець адваротную залежнасьць паміж шчыльнасьцю коласу і сыпкасцю зерня.

Характарыстыка зерня пшаніцы.

Вага зерня. Як гэта відаць з табліцы, вага зерня, паказаная ў % ад агульнай вагі расьліны, дае наогул аднастайны малюнак па асобных адменах. Толькі ў самых агульных рысах вызначаецца крыху большая забяспечанасьць зернем азімых форм.

Абсалютная вага зерня (вага 1000 зярнят). З гэтага боку паміж форм азімай і яравой пшаніцы вызначаецца досыць яўная розніца, прычым абсалютная вага ў форм азімай пшаніцы досыць значная, дасягаючы ў адмены „albidum“ (сорт кастромка) да 37,1 гр.

Большасьць форм яравой пшаніцы мае параўнальна нізкую абсалютную вагу, дасягаючы ў адмены „lutescens“ да 21,6 гр. Хістаньні абсалютнай вагі ў асобных выпадках можна бачыць з наступных лічб:

Lutescens	ад 14,6 да 24,3
Erythropermum	„ 18,3 „ 29,7
Milturum	„ 20,4 „ 31,5
Ferrugineum	„ 21,7 „ 29,8
Albidum	„ 24,3 „ 40,4
Alborubrum	„ 24,9 „ 37,4
Velutinum	„ 26,5 „ 37,9

Велічыня зерня. Для характарыстыкі гэтай азнакі мералася даўжыня і шырыня зерня. Вымярэнні рабіліся ўва ўсіх апісаных пробах, прычым з кожнага коласу бралася па пяць зярнят сярэдняй велічыні. Рэзультаты вымярэнняў паказалі, што зерня беларускіх пшаніц наогул досыць дробнае. Апроч таго, можна адзначыць крыху большыя разьмеры зерня азімых пшаніц, у параўнаньні з формамі яравых пшаніц. Калі ўзяць стасунак даўжыні зерня да шырыні і параўнаваць гэты стасунак з абсалютнаю вагою асобных адмен, дык можна заўважыць адваротны стасунак паміж гэтых велічынь:

А Д М Е Н Ы	Сярэдняя абсал. вага зерня	Стасунак даўжыні да шырыні зерня
Lutescens	21,6	2,6
Erythropermum	25,9	2,5
Milturum	26,3	2,4
Ferrugineum	25,1	2,5
Albidum	37,1	2,2
Alborubrum	34,9	2,3
Velutinum	36,1	2,3

Формы зерня. (гл. мал.). Мы адрозьніваем тры галоўнейшыя формы: яйкападобную, авальную і эліптычную (даўжыня перавышае шырыню больш, чым у два разы). Часьцей за ўсё сярод амаль што ўсіх адмен сустракаецца зерня авальнай формы (38%). Далей ідзе форма эліптычная (32%), нарэшце зерня яйкападобнай формы. Можна ўстанавіць простую залежнасьць паміж лёгкасьцю коласу к абмалоту і формаю зерня. Аказваецца, што лягчэй абмалачваюцца тыя формы, ў якіх стасунак даўжыні да шырыні большы.

Кансыстэнцыя зерня. Вядомая рэч, што найбольш дакладным спосабам вызначэння колькасці ў зернях бялку і азоту зьяўляюцца непасрэднае азначэнне апошніх. Аднак, у нейкай меры аб колькасці азоту можна меркаваць таксама і з боку кансыстэнцыі зерня ў перарэзе. Пакідаючы пытаньне аб колькасці азоту ў пшаніцах Беларусі да наступнага паведамленьня, мы падаем кароткую характарыстыку кансыстэнцыі зерня паводле

АДМЕНА	Кансыстэнцыя зерня		
	Мучн.	Шклават.	Поўшклаватых
Ferrugineum	11,1	46,4	42,5
Erythrospermum	28	40	32
Milturum	33,3	28	38,7
Lutescens	61,4	14	24,6

Як відаць з табліцы, шклаватасць зерня найбольшая ў „ferrugineum“ і найменшая ў „lutescens“; erythrospermum і milturum займаюць сярэдзіну. Трэба адмовіцца, што зломам зерня трэба кіравацца вельмі асьцярожна. Даньня, якія толькі што чамі, такаваны, раз-тэ-раз дзіку такія забытаны малюнак, што пра пэўную законамернасьць адносна мучністасьці зерня ў розных адмен гаварыць нельга. Раз-по-раз lutescens ў асобных пробах дае зерня шклаватае, а ferrugineum наадварот прамяністае. Асабліва часта гэта бывае ў пробках, атрыманых з розных мясцовасьцяў. У апошнім выпадку здаецца, што кліматычныя і глебавыя фактары ў значнай меры пакідаюць свой адбытак на кансыстэнцыі зерня. Для аналізу на мучністасьць мы бралі толькі тыя пробы, якія былі выгаданы на дасьледчым полі Беларускай дасьледчай станцыі.

У сэнсе рэакцыі асяродку насеньня, пшаніцы распадаюцца на дзьве абсалютныя групы, — азімыя і яравыя, прычым большую кісьлінасьць маюць азімыя пшаніцы.

В Ы В А Д Ы:

1. У БССР найчасцей сустракаюцца наступныя адмены пшаніц: Trit, vulgare var. lutescens, var. milturum, var. erythrospermum, var. ferrugineum, var. albidum, var. alborubrum, var. velutinum. Пры гэтым апошнія тры адмены выяўлены ў формах азімай пшаніцы.

2. Колькаснае і якаснае пашырэнне асобных адмен пшаніц як па ўсёй тэрыторыі БССР, так і па асобных яе акругах не падлягае пэўнай законнасьці занаўнага пашырэння.

3. Большасьць адмен пшаніцы маюць колас (паводле К. А. Фляксбэргэра) тыпу II (euroraeum), тыпу V і тыпу IV (рэдка).

4. Паводле абсалютнай вагі зерня і іншых азнак коласу і зерня пшаніцы БССР могуць быць далічаны да форм сярэдняй вартасьці. Формы азімай пшаніцы маюць большую абсалютную вагу і некаторыя іншыя азнакі, якія характарызуюць іх крыху большую прадукцыйнасьць.

5. Паміж абсалютнаю вагою зерня і стасункам даўжыні да шырыні зерня існуе адваротная залежнасьць. Гэткая-ж адваротная залежнасьць існуе паміж лёгкасьцю сыпкасці зерня і шчыльнасьцю коласу, а таксама простая залежнасьць паміж сыпкасцю зерня і стасункам даўжыні да шырыні зерня.

6. рН. зерня ў асобных адмен Tr. vulg. var. ferrugineum—6,37, erythrospermum—6,27, milturum—6,12, lutescens—6,29, albidum—5,49, alborubrum—5,63, velutinum—5,49.

Гэтакім чынам зерня пшаніцы азімай формы мае меншую кансыстэнцыю іонаў вадароду.

Schlussfolgerung.

1. In der Weisrüss. S. Republik begegnet man am häufigsten folgenden Abarten von Weizensorten: Trit. vulgare var. lutescens, var. milturum, var. erythrospermum, var. ferrugineum, var. albidum, var. alborubrum, var. velutinum. Dabei sind die drei letzten Abarten durch Winterweizenformen vertreten.

2. Die qualitative und quantitative Verbreitung einzelner Weizenabarten unterwirft sich nicht sowohl auf dem ganzen Territorium der Weisrüss. S. R. als auch in einzelnen Bezirken derselben, einer bestimmten Gesetzmässigkeit der güteförmigen Verbreitung.

3. Der grösste Teil der Weizenabarten hat (nach K. A. Flachsberger) eine Ähre des Typus II. (euroraeum—stachellose Ähren), des Typus V. (stachelige Ähren) und selten des Typus IV (stachelige, Ähren).

4. Nach dem absoluten Gewichte des Kornes und nach anderen Ähren- und Kornmerkmalen können die Weizensorten Weisrusslands auf die Durchschnittswertformen bezogen werden. Die Winterweizenformen besitzen ein grosses absolutes Gewicht und einige andere ihre etwas grössere Produktivität charakterisierenden Merkmale.

5. Zwischen dem absoluten Gewichte des Kornes und dem Verhältnisse der Kernlänge zur Kornbreite besteht eine umgekehrte Abhängigkeit. Eine ebensolche umgekehrte Abhängigkeit besteht zwischen dem Verschüttungsvermögen des Kornes und der Festigkeit der Ähre, sowie auch eine direkte Abhängigkeit—zwischen dem Verschüttungsvermögen des Kornes und dem Verhältnisse der Kornlänge zur Kornbreite.

6. Das PH des Kornes bei einzelnen Abarten: Tr. vulg. var. ferrugineum—6,37, erythrospermum—6,27, milturum—6,12, lutescens—6,29, albidum—5,49, alborubrum—5,63, velutinum—5,49.

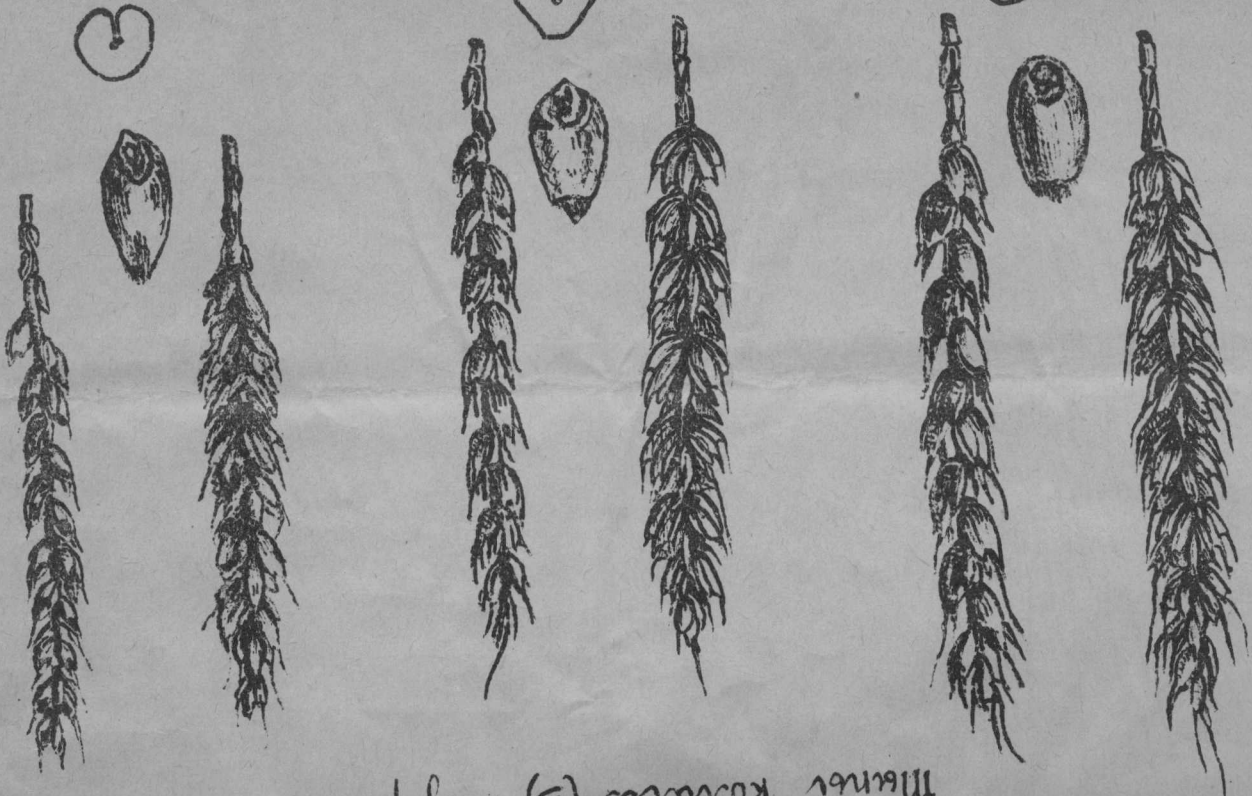
Auf diese Weise besitzt das Korn der Winterweizenformen eine grössere Azidität.

Лістоўкі
Отд. _____
Шифр _____
Чыс. № _____

Tr. albidum

Tr. lutescens

Tr. multivium

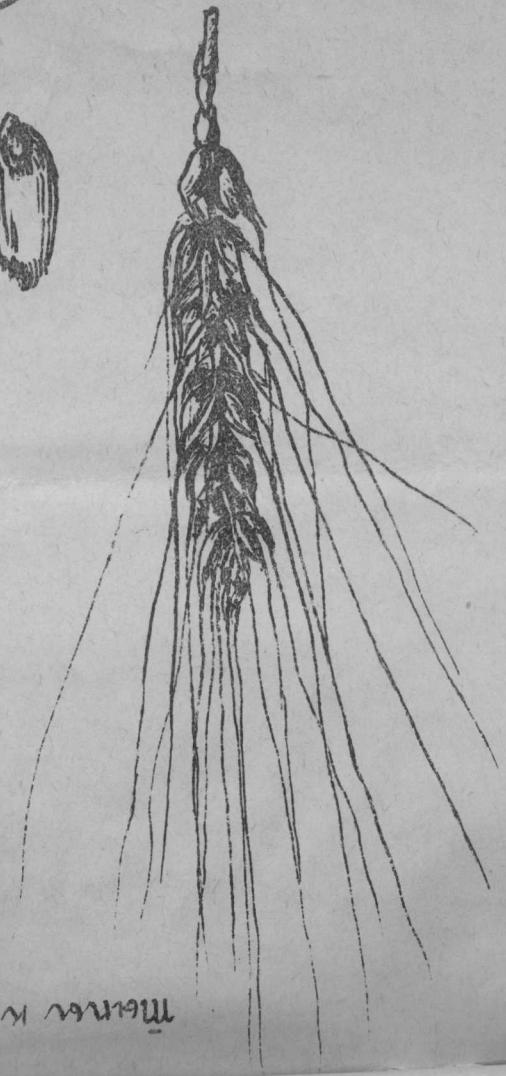
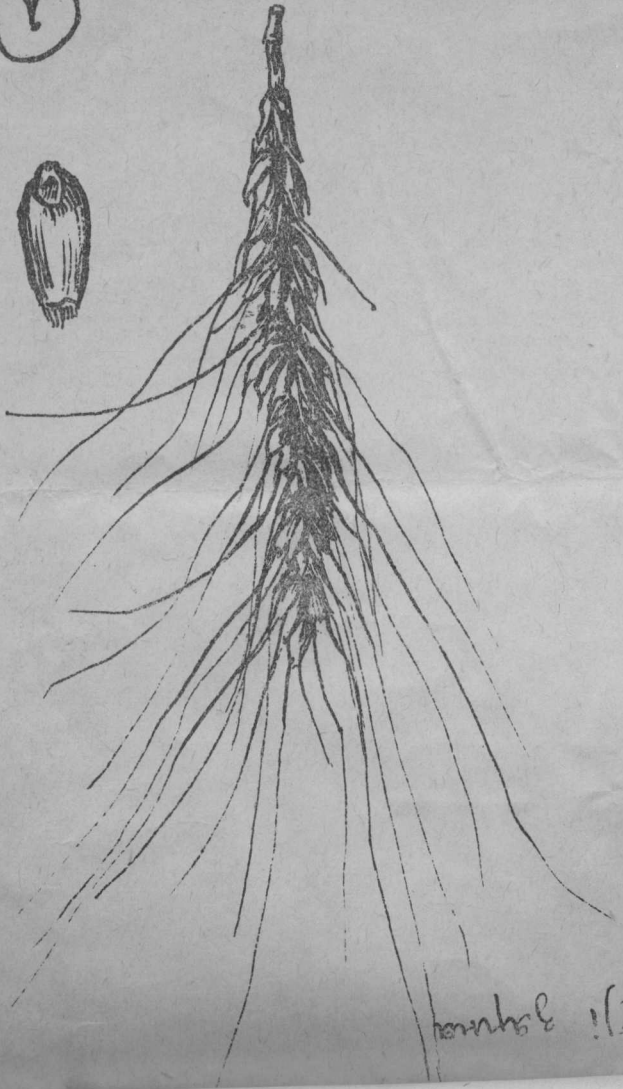
Трицвет ковова (II) i зароча.

ДАТО _____
 ИМЕНЕ _____
 № _____

ГОРЬКАНТЕЛЕН № 42885
ИЗДА. БЪЛ. АКАДЕМИИ ТИПАРИ 1200 АКЗ
СМОЛ. ТИПО-ЛИТ. № 1. СМРНОСА

Jr. ferugineum

Jr. scythiostreum

МѢСЪЦЪ КОСА (V) 3 янв

45v